

EĞİTİM ve İNSANİ BİLİMLER DERĐİSİ

Teori ve Uygulama

Cilt: 9 / Sayı: 18 / Güz 2018

JOURNAL OF EDUCATION and HUMANITIES

Theory and Practice

Vol:9 / No: 18 / Fall 2018

ÖĞRETMENLERİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI

TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS HUMAN RIGHTS EDUCATION

Zihni MEREY
Mehmet İŐLER

www.dergipark.gov.tr/eibd
eibd@eibd.org.tr

ÖĞRETMENLERİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Zihni MEREY¹

Mehmet İŞLER²

Öz: İnsan hakları konusunda farklı görüş ve uygulamalar olsa da bu hakların uygulanabilirliğinin sağlanması adına bireysel ve toplumsal, ulusal ve uluslararası alanda tüm insanların eğitilmesi insani bir sorumluluktur. Çocukların okul sürecinde gelişen insan hakları kavramı, toplumun şekillenmesinde önemli bir etkidir. Çocuklar gün içerisindeki zamanlarının çoğunu okul ve sınıf ortamında geçirirler. Bu zaman içerisinde ister dersine girmiş olsun, ister girmemiş olsun okulda gördükleri öğretmenleri kendilerine model edinirler ve onlar gibi davranmaya çalışırlar. Bu sebeple çocuklarımızı yetiştirecek olan öğretmenlerin demokratik değerleri benimsemiş, insan hakları kavramına ve eğitimine yönelik olumlu tutumlara sahip olmaları beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı; Van ilinde görevli, farklı türdeki okul ve kademelerde görev yapan öğretmenlerin insan hakları eğitimine dönük tutumlarını, çeşitli değişkenler açısından araştırmak ve öğretmenlerin bu konudaki tutum düzeylerini ortaya çıkartmaktır. Çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında Van ilinin merkez ilçelerinde görev yapan 431 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma tarama modelindedir. Verilerin toplanmasında Karaman-Kepenekçi (1999) tarafından geliştirilmiş olan İnsan Hakları Eğitimi Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Veriler betimleyici istatistiklerle (frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma) ve parametrik fark testleriyle analiz edilmiştir. Bu çalışma sonucunda branş, cinsiyet, yaş, öğretmenlik mesleğini severek veya sevmeyerek seçme, mezun olunan öğrenim türü değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Fakat öğretmenlerin tutumları görev yapılan okul türüne göre farklılık göstermiştir. Sonuçlar genel olarak incelendiğinde ise öğretmenlerin insan hakları eğitimine ilişkin tutumlarının olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: öğretmen, insan hakları, insan hakları eğitimi, tutum.

1) Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. zihnimerey@hotmail.com

2) Öğrt. Milli Eğitim Bakanlığı, mehmetisler87@gmail.com

Giriş

İnsan haklarının ilkel toplumlardan günümüze kadar gelen tarihi ile bugün ulaştığı evre göz önüne alındığında kat edilen noktanın ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır (Gülmez, 2000). İnsan hakları geçmişte ulusların kendi iç hukuklarında sağlamaya çalıştıkları insani kurallar şeklindeyken günümüzde daha da önem kazanarak evrensel boyutlara taşınmıştır. Günlük hayatın her alanı da insan hakları kavramlarıyla bağlantılıdır. İnsan hakları; insanların fikirlerini özgür bir şekilde açıklayabildiği, istediği şekilde seyahat edebildiği ve yerleşebildiği, başkalarıyla muhtelif kitle iletişim araçları yoluyla haberleşebildiği, devlet kurumlarıyla olan ilişkilerinde insanca muamele görebildiği vb. insanın günlük hayatında çoğu zaman farkında olmadan ve değerini bilmeden kullandığı ve yararlandığı haklardan sadece bir kısmıdır (Çiftçi, 2006). İnsan hakları, insanın insan olması nedeniyle sahip olduğu evrensel ilke ve kurallar bütünüdür (Gülmez, 2001). Yeşil'e (2002) göre insan hakları, insanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadan insanlık onurunun gereğinden kaynaklı, bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı sahip olduğu haklardır. İnsan hakları din, dil, ırk, mezhep, renk, cinsiyet, ayırımı yapmaksızın tüm insanların yalnızca insan olması sebebiyle elde etmesi gereken haklardır. Bu haklar kişiye özgüdür. Bu yüzden bu haklar dokunulamaz, vazgeçilemez ve devredilemez haklardır (Akt: Çarıkçı, 2010).

İnsan hakları, geçmişte daha çok kişi hakları ve siyasal haklar konularını kapsamına rağmen bugün bunlara ek olarak sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki hakları da kapsamıştır. Bu gelişmede 20. yüzyılda Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çalışmaların önemli rolü vardır. Ülkemiz de dünyada yaşanan bu gelişmelerden etkilenmiş ve insan haklarını geliştirmeye yönelik antlaşmalara imza atarak vatandaşlarına bu hakları kullanma olanağı tanımıştır (Bulandere, 2014). İnsanların dünyada huzur, barış ve güven içinde yaşamaları insan haklarının korunması ve geliştirilmesine bağlıdır. Bu durum ise ancak eğitimle gerçekleşir (Gülmez, 1994).

Temek hak ve özgürlüklerle ilgili eğitimin küçük yaştan itibaren verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu yıllarda verilecek insan hakları eğitimiyle bireylerin haklara yönelik davranış ve tutumlarının kalıcı olması sağlanacaktır (Karatekin, Merey, Sönmez ve Kuş, 2012). Çocukluk döneminde bireyler, diğer davranışların yanında dayanışma ve farklı bireylerin düşüncelerine saygı duyma davranışlarını da kazanırlar. Bireylerin haklarına saygı duyma olmaksızın sosyal yaşamdan söz edilemez. Hak, soyut bir kavram olduğundan öğrencilerin insan haklarını kavramaları zor olabilir. Bu nedenle insan hakları eğitimi kademe kademe ilerleyerek ergenlik döneminin sonuna kadar insan haklarının evrensel yönü de vurgulanarak sürdürülmelidir (UNESCO, 1987; Karaman-Kepenekçi, 1999).

İnsan hakları eğitiminde öncelik, tüm öğrencileri haklarından haberdar etmek, bu hakların evrensel düzeyde her bir birey için geçerli olduğu fikrini öğrencilere kavratmak, bu hakların öğretilmesi ve uygulanmasını sağlayan ulusal-uluslararası belgelerin, kuruluşların olduğunu öğretmek, temel insan hak ve özgürlüklerine ilişkin ihlallerin önlenmesini sağlayacak alternatif stratejiler geliştirmek ve bu konuda öğrencilere olumlu bir tutum kazandırmak gibi amaçlar olmalıdır (Oğuşgil, 2008). İnsan hakları eğitimi; bireyleri, kendi haklarını bilinçli bir şekilde kullanan, insan hakları ile ilgili konularda duyarlı olan ve insan haklarına ilişkin konularda faaliyette bulunabilecek vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Çarıkçı, 2010).

İnsan hakları eğitiminin başarıya ulaşmasının şartlarından biri yönetici ve öğretmenlerin bu eğitime yönelik olumlu tutumlara sahip olmasıdır. Çünkü “*davranışlar önemli ölçüde tutumlardan etkilenmektedir*” (Bloom, 1995). Öyleyse insan hakları eğitime yönelik olumlu tutuma sahip olma ile bu eğitime hassasiyet gösterme ve insan hakları eğitiminin eğitim kurumlarında hayata geçirilmesini sağlama arasında doğru bir orantı vardır (Karaman-Kepe nekçi, 2008). İnsan hakları eğitimi verecek olan öğretmenlerin, demokratik davranışların yanında temel haklara ilişkin temel bilgilere sahip olmaları ve bu bilgileri öğrencilere aktarabilecek öğretim yöntem ve tekniklerini bilmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu öğretmenlerin demokratik bir toplumun inşası için insan hakları alanında vermiş oldukları eğitimin gerekliliğine inanmaları gerekmektedir (Oğuşgil, 2008).

Uluslararası insan haklarının geliştirilmesinde eğitimcilere düşen en önemli görev insan haklarının ilerlemesini sağlayacak ortamların düzenlenmesine yardım etmek ve öğrencilere dünyadaki diğer insanların haklarıyla kendi haklarının nasıl iç içe girmiş olduğunu göstermektir (Karaman-Kepe nekçi, 1999). Ünal’a (1997) göre insan hakları eğitiminin amacı; gençlerin hak, özgürlük, adalet, kardeşlik, eşitlik, hoşgörü, barış ve insanlık onuru gibi duyguları kazandırarak kendilerini geleceğe hazırlamak ve demokratik bir toplumda sorumluluk ve görev bilincini güçlendirmektir (Akt: Aras, 2000). Bu amaca ulaşılması ise ancak öğretmen ve yöneticilerin insan haklarını içselleştirmeleri ve öğrenciler için iyi birer rol model olabilmeleri ile mümkün olabilecektir.

Haklar hukukça kişiye tanınan çıkarlar olduğu kadar, bireye topluma karşı ödevler de yüklemektedir. İnsan hakları sadece yararlanılması gereken haklar değil, başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken sorumlulukları da ifade etmektedir. Bu bilinci bütün insanlara, bir değer yargısı olarak öğretmek; insan hakları ihlallerini de büyük ölçüde çözüme kavuşturacaktır (Başaran, 2007). Bu doğrultuda, gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarını belirlemek; okullarda verilen/verilecek olan insan hakları eğitiminin niteliği açısından son derece önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Van ilinde görevli farklı türdeki okul ve kademelerde görev yapan farklı branşlardaki öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir.

Yöntem

Araştırma Modeli, Evren ve Örneklem

Bu çalışmada, araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı taşımaktadır (Karasar, 2004).

Araştırmanın evrenini Van ilinin merkez ilçelerinde farklı türdeki okul ve kademelerde görev yapan farklı branşlardaki öğretmenler oluşturmaktadır. Örneklemi ise basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenen 431 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma grubunu oluşturan öğretmenlere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Branş Dağılımları

Ana Bilim Dalları	f	%
Sınıf Öğretmeni	56	13,0
Türkçe Öğretmeni	30	7,0
Matematik Öğretmeni	52	12,1
Sosyal Bilimler Öğretmeni	44	10,2
Fen Bilimleri Öğretmeni	47	10,9
İngilizce Öğretmeni	43	10,0
Din Kültürü ve Ahlak B. Öğt.	30	7,0
Yetenek Dersleri Öğretmeni	31	7,2
Edebiyat Öğretmeni	36	8,4
Diğer Branş Öğretmenleri	62	14,4
Toplam	431	100,0

Tabloda görüldüğü gibi araştırma örneklemini 10 branş altında birleştirmeye çalıştık. Sosyal Bilimler derslerine giren branş öğretmenlerini Sosyal Bilgiler, Tarih ve Coğrafya öğretmenleri; Fen Bilimleri derslerine giren branş öğretmenlerini Fen ve Teknoloji, Fizik, Kimya ve Biyoloji öğretmenleri; Yetenek Derslerine giren branş öğretmenlerini ise Beden Eğitimi, Müzik, Görsel Sanatlar ve Teknoloji Tasarım öğretmenleri oluşturmaktadır. Ayrıca diğer branş öğretmenleri adı altındaki grubu; Okul Öncesi, Rehberlik, Bilişim Teknolojileri, Çocuk Ge-

lişimi, Mesleki Eğitim, Özel Eğitim, Moda Tasarımı, Arapça, Elektrik, Almanca, Hasta ve Yaşlı Bakımı, Konaklama ve Seyahat, Giyim ve Üretim Teknolojileri öğretmeni gibi farklı derslerde görev yapan branş öğretmenleri oluşturmaktadır. Tabloda diğer branş öğretmenlerini tek çatı altında birleştirdiğimizden ötürü % 14,4 (62) oranı ile ilk sırada yer alırken bu sıralamayı % 13,0 (56) ile sınıf öğretmenleri takip etmektedir. Ayrıca % 7 (30) oranı ile Türkçe ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri en az katılım ile alt sıralarda yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmada öğretmenlerin insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını saptamak amacıyla veri toplama aracı olarak Karaman-Kepenekçi (1999) tarafından geliştirilen İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği (İHEYTÖ), geliştirenlerden izin alınarak kullanılmıştır. Ölçme aracı toplam 23 maddeden oluşmakta olup ilk 18 madde doğrudan *insan hakları alanında eğitime ilişkin tutumlardan* oluşan birinci faktörü; son 5 madde ise *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlardan* oluşan ikinci faktörü oluşturmaktadır. İHEYTÖ için hesaplanan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .90 bulunmuştur.

Söz konusu ölçek kullanılarak yapılan çalışmamızda da güvenilirlik için Cronbach Alfa katsayısı yeniden hesaplanmış ve Tablo 2’de değerleri gösterilmiştir.

Tablo 2. İHEYTÖ İçin Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Faktör	Güvenirlik Katsayısı Alpha
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	.894
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	.817
Toplam	.902

Araştırmada elde edilen veriler tanımlayıcı istatistiksel metotlardan sıklık dağılımları (frekans), aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca fark analizleri için parametrik testlerden bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Ayrıca üç ve üçten fazla değişkenler için de anova testi kullanılmıştır.

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeği likert tipi beşli derecelendirme modelindedir. Ölçekteki her bir madde için “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” seçenekleri yer almaktadır. Olumlu maddeler 5’ten 1’e, olumsuz maddeler ise 1’den 5’e doğru olacak şekilde puanlanmıştır. Öğrenci algıları yorumlanırken, beşli puanlar dörde bölünerek ($4/5=0,80$) aşağıdaki aralıklara göre yorumlanmıştır: 1,00-1,80 = Çok düşük, 1,81-2,60 = düşük, 2,61-3,40 = orta, 3,41-4,20 = yüksek, 4,21-5,00 = çok yüksek. Ölçek maddelerinde yer alan *olumsuz ifadeler*, SPSS programında *recode* yani ters döndürme işlemi yapıldıktan sonra toplam puanları hesaplama işlemine geçilmiştir.

Bulgular ve yorum

Farklı türdeki okul ve kademelerde görev yapan, farklı branşlardaki öğretmenlere uygulanan İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeğinden elde edilen verilere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. İHEYTÖ Ait Betimsel İstatistikler

Boyutlar	$\bar{X}$	SS
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	3,93	.625
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	4,34	.635
Toplam	4,02	.565

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretmenler, İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeğinin alt boyutu olan *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlar* boyutundaki maddelere “yüksek düzeyde” katılmaktadırlar ($\bar{X}$ =3,93). Ayrıca öğretmenler, ölçeğin diğer bir alt boyutu olan *eğitim ortamında insan haklarında saygıyı sağlamaya* yönelik tutumlar boyutundaki maddelere de “çok yüksek düzeyde” katılmaktadırlar ($\bar{X}$ =4,34). Genel itibariyle değerlendirdiğimizde öğretmenler, bütün maddelere “yüksek düzeyde” katılmaktadırlar ($\bar{X}$ =4,02).

Öğretmen tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen Tutumlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin t-testi Sonuçları

Boyutlar	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	sd	T	p
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	Kadın	203	3,9436	,58913	429	,357	,721
	Erkek	228	3,9220	,65787			
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	Kadın	203	4,3576	,58087	429	,410	,682
	Erkek	228	4,3325	,68115			

Tablo 4’te görüldüğü gibi her iki boyutta da öğretmenlerin tutumları arasında cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmamıştır [$t_{(429)}=.357$; $p>.05$], [$t_{(429)}=.410$; $p>.05$]. Cinsiyet değişkeni açısından ele aldığımızda, her iki alt boyutta da cinsiyet açısından anlamlı farklılık tespit edilmediği görülmektedir. Birinci alt boyut olan *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlarda* her iki cinsiyetten öğretmenlerin de yüksek düzeyde katılımı tespit edilmiştir. İkinci alt boyut olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* kısmında ise her iki cinsiyetten öğretmenlerin de çok yüksek düzeyde katılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

Öğretmen tutumlarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmen Tutumlarının Öğrenim Gördükleri Öğretim Türüne Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin t-testi Sonuçları

Boyutlar	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	sd	T	P
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	I. Öğretim	358	3,9403	,63349	429	,591	,555
	II. Öğretim	73	3,8927	,58921			
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	I. Öğretim	358	4,3324	,64700	429	-,862	,389
	II. Öğretim	73	4,4027	,57493			

Tablo 5'te görüldüğü gibi her iki boyutta da öğretmenlerin tutumları arasında öğrenim gördükleri öğretim türüne göre anlamlı farklılık bulunmamıştır [$t_{(429)} = .591$; $p > .05$], [$t_{(429)} = -.862$; $p > .05$]. İki alt boyut arasında karşılaştırma yapacak olursak *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlar* boyutunda öğretmenlerin “yüksek düzeyde ($\bar{X} > 3,40$)” olumlu tutum benimsedikleri; eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar boyutunda ise öğretmenlerin “çok yüksek düzeyde ($\bar{X} > 4,20$)” olumlu tutum benimsedikleri görülmektedir.

Öğretmen tutumlarının öğretmenlik mesleğini sevip sevmeme durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Mesleğini Sevip-Sevmeme Durumlarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin t-testi Sonuçları

Boyutlar	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	sd	T	p
İnsan Hakları Alanının Eğitimi	Mesleğini Sevenler	359	3,9375	,60899	429	,391	,696
	Mesleğini Sevmeyenler	72	3,9059	,70782			
Eğitim Ortamında İnsan Hakları	Mesleğini Sevenler	359	4,3415	,61219	429	-,205	,838
	Mesleğini Sevmeyenler	72	4,3583	,74451			

Tablo 6'da görüldüğü gibi her iki boyutta da öğretmenlerin tutumları arasında öğretmenlik mesleğini sevip sevmeme durumlarına göre anlamlı farklılık bulunmamıştır [$t_{(429)} = .391$; $p > .05$], [$t_{(429)} = -.205$; $p > .05$]. Birinci alt boyut olan *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlarda* öğretmenlerin yüksek düzeyde olumlu cevap verdiklerini görmekteyiz. İkinci alt boyut olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* kısmında da öğretmenlerin çok yüksek düzeyde olumlu cevap verdiklerini görmekteyiz.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının branşlara göre betimsel verileri Tablo 7’de gösterilmiş ve ardından tek yönlü varyans işlemine geçilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin Branşlarına İlişkin Bazı Betimsel Veriler

	Liseler	N	$(\bar{X})$	s.s
İnsan hakları	Sınıf	56	3,72	,63184
	Türkçe	30	4,08	,70992
	Matematik	52	3,92	,73531
	Sosyal Bilimler	44	4,05	,58284
	Fen Bilimleri	47	3,87	,57548
	İngilizce	43	3,98	,48017
	Din Kültürü	30	3,76	,59878
	Özel Yetenek	31	3,96	,54239
	Edebiyat	36	4,13	,65980
	Diğer Branşlar	62	3,91	,62667
Toplam	431	3,93	,62581	
Eğitim ortamı	Liseler	N	$(\bar{X})$	s.s
	Sınıf	56	4,30	,59574
	Türkçe	30	4,48	,54228
	Matematik	52	4,31	,73272
	Sosyal Bilimler	44	4,49	,55822
	Fen Bilimleri	47	4,28	,70484
	İngilizce	43	4,38	,52156
	Din Kültürü	30	4,22	,61416
	Özel Yetenek	31	4,23	,65746
	Edebiyat	36	4,48	,59607
Diğer Branşlar	62	4,28	,70553	
Toplam	431	4,34	,63529	
Toplam	Liseler	N	$(\bar{X})$	s.s
	Sınıf	56	3,85	,55355
	Türkçe	30	4,16	,65110
	Matematik	52	4,00	,66399
	Sosyal Bilimler	44	4,15	,52522
	Fen Bilimleri	47	3,96	,54811
	İngilizce	43	4,06	,43023
	Din Kültürü	30	3,86	,53261
	Özel Yetenek	31	4,02	,52520
	Edebiyat	36	4,21	,58064
Diğer Branşlar	62	3,99	,55659	
Toplam	431	4,02	,56573	

Tablo incelendiğinde, *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlar* boyutunda Edebiyat öğretmenlerinin ($\bar{X}=4,13$) en yüksek ortalamaya sahip olduğu ve ardından da Türkçe öğretmenlerinin geldiği görülmektedir. En düşük ortalamaya ise Sınıf öğretmenlerinin ($\bar{X}=3,72$) sahip olduğu görülmektedir. *Eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* boyutunda ise en yüksek ortalamaya Sosyal Bilimler öğretmenleri ($\bar{X}=4,49$) sahip olurken bu sırayı Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri takip etmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ise ($\bar{X}=4,22$) en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu alt boyuta genel olarak baktığımızda bütün branşlardaki öğretmenlerin “çok yüksek düzeyde” olumlu tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının branşlara göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Branşa Bağlı Olarak Bağımsız Örneklem İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
İnsan hakları	Gruplar arası	6,313	9	,701	1.822	.062
	Gruplar içi	162,089	421	,385		
	Toplam	168,402	430			
Eğitim ortamı	Gruplar arası	3,732	9	,415	1.028	.416
	Gruplar içi	169,812	421	,403		
	Toplam	173,544	430			
Toplam	Gruplar arası	5,335	9	,593	1.887	.052
	Gruplar içi	132,287	421	,314		
	Toplam	137,622	430			

Tablo incelendiğinde, öğretmenlerin branşlarına göre insan hakları eğitime yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir [F (9-421)= 1,887; p>0,05]. İHEYTÖ’nün birinci alt boyutu *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlar* [F (9-421)= 1,822; p>0,05] ile ikinci alt boyutu olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* [F (9-421)= 1,028; p>0,05] boyutlarının sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarının branşlara göre değişmediği söylenebilir.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının yaş aralığına göre betimsel verileri Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerin Yaş Aralığına İlişkin Bazı Betimsel Veriler

	Yaşınız	N	($\bar{X}$)	s.s
İnsan hakları	21-25 yaş	66	3,87	,63667
	26-30 yaş	187	3,95	,65133
	31- üzeri	178	3,92	,59550
	Toplam	431	3,93	,62581
	Yaşınız	N	($\bar{X}$)	s.s
Eğitim ortamı	21-25 yaş	66	4,30	,68411
	26-30 yaş	187	4,37	,58721
	31- üzeri	178	4,32	,66643
	Toplam	431	4,34	,63529

Tablo incelendiğinde *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlar* alt boyutundaki maddelere, 26-30 yaş grubu öğretmenlerin ($\bar{X}=3,95$) olumlu yönde cevap vererek ortalamalarının diğer yaş aralığındaki öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* alt boyutunda da 26-30 yaş grubu öğretmenlerin ($\bar{X}=4,37$) ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının yaş aralığına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Yaş Aralığına Bağlı Olarak Bağımsız Örneklemeler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	p
İnsan hakları	Gruplar arası	,378	2	,189	.481	.618
	Gruplar içi	168,024	428	,393		
	Toplam	168,402	430			
Eğitim ortamı	Gruplar arası	,377	2	,188	.465	.628
	Gruplar içi	173,167	428	,405		
	Toplam	173,544	430			

Tablo incelendiğinde, İHEYTÖ'nün birinci alt boyutu olan *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlar* [F (2-428)= .481; p>0,05] ile ikinci alt boyutu olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* [F (2-428)= .465; p>0,05] boyutlarının sonuçları da incelendiğinde öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarının yaş aralığına göre değişmediği söylenebilir.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının görev yaptıkları okul türüne göre betimsel verileri Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okul Türüne İlişkin Bazı Betimsel Veriler

	Okul Türü	N	($\bar{X}$)	s.s
İnsan hakları	İlkokul	67	3,74	,62228
	Ortaokul	162	3,93	,62270
	Lise	202	3,99	,62040
	Toplam	431	3,93	,62581
Eğitim ortamı	İlkokul	67	4,32	,63612
	Ortaokul	162	4,35	,64915
	Lise	202	4,34	,62677
	Toplam	431	4,34	,63529
Toplam	İlkokul	67	3,87	,55385
	Ortaokul	162	4,02	,57370
	Lise	202	4,06	,55731
	Toplam	431	4,02	,56573

Tablo incelendiğinde İHEYTÖ'nün birinci alt boyutu olan *insan hakları alanının eğitime yönelik tutumlar* boyutunda liselerde görev yapan öğretmenlerin ortalamalarının ($\bar{X}=3,99$) yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir alt boyut olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumlar* boyutunda da ortaokulda görev yapan öğretmenlerin ($\bar{X}=4,35$) diğer okullarda görev yapan öğretmenlere göre çok az farkla da olsa ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin toplam maddeleri dikkate alınarak analiz edildiğinde ise lise öğretmenlerinin ($\bar{X}=4,06$) ortalamalarının ilkokul ve ortaokulda çalışan öğretmenlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin İHEYTÖ puanlarının görev yapılan okul türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12. Görev Yapılan Okul Türüne Bağlı Olarak Bağımsız Örneklemeler İçin Tek-Faktörlü Varyans Analizi

	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	s.d	Kareler Ortalaması	F	P	Fark Tukey
İnsan hakları	Gruplar arası	3,053	2	1,526			
	Gruplar içi	165,349	428	,386	3.951	.020	1-3
	Toplam	168,402	430				
Eğitim ortamı	Gruplar arası	,031	2	,015			
	Gruplar içi	173,513	428	,405	.038	.963	
	Toplam	173,544	430				
Toplam	Gruplar arası	1,957	2	,978			
	Gruplar içi	135,665	428	,317	3.087	.047	1-3
	Toplam	137,622	430				

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin; İHEYTÖ'nün birinci alt boyutu olan *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumları*, görev yaptıkları okul türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir [F (2-428)= 3.951; p<0,05]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Buna göre; ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =3,74) ile liselerde görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =3,99) arasında lise öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu verilere dayanılarak, okul türüne bağlı olarak okul kademesi arttıkça, *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumların da* olumlu bir şekilde arttığı söylenebilir.

Öğretmenlerin; ölçeğin ikinci alt boyutu olan *eğitim ortamında insan haklarına saygıyı sağlamaya yönelik tutumları* ise görev yaptıkları okul türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. [F (2-428)= .038; p>0,05].

İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutum Ölçeğinin toplam boyutuna baktığımızda ise öğretmenlerin tutumlarının, görev yaptıkları okul türüne bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir [F (2-428)= 3.087; p<0,05]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Burada birinci alt boyutta olduğu gibi ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =3,87) ile liselerde görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$ =4,06) arasında lise öğretmenleri lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tartışma ve Öneriler

İnsan hakları kavramlarını bilen, insan haklarını koruyan ve insanlara faydalı olmak için çabalayan bireyler yetiştirebilmek için öğretmenlerin de insan haklarına ve insan hakları eğitime yönelik tutumlarının olumlu yönde olması gerekmektedir. Eğitim önce ailede başlar ve zamanla bu sorumluluk öğretmenlere ve bütün topluma düşer. Toplumdaki ahlaki değerler öncelikle eğitim yolu ile çocuğa aktarılır. Belli bir olgunluk düzeyine ulaşan çocuklar kritik davranışların kazanılacağı dönemlerde okula başlayarak bilişsel, duyuşsal ve psikomotor beceri ve davranışlar kazanırlar. Bu davranışlara ek olarak çocuğa evrensel değerler de doğru bir şekilde aktarıldığında, çocuk tüm yaşamı boyunca insan haklarına saygılı olacak biçimde kendini yetiştirebilir.

Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda; öğretmenlerin branşlarına göre, insan hakları eğitime yönelik tutumlarında anlamlı bir fark yoktur. Ortaya çıkan bu sonuç, Karaman-Kepekçi'nin (1999) çalışmasıyla örtüşmektedir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarının öğretim türü değişkenine göre anlamlı bir farklılığının görülmemesidir. Çarıkçı ve Er'in (2010) çalışmasında da öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri öğretim türüne göre insan hakları eğitime yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Öğretmen adaylarının tutumları, okumuş oldukları her iki öğretim türüne göre de yüksek çıkmıştır.

Bu çalışmada, öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarında cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ortaya çıkan bu bulgu, Çarıkçı ve Er'in (2010) çalışmasıyla örtüşürken Karatekin, Merey, Sönmez ve Kuş (2012); Tibbitts ve Kirchslaeger (2010); Hess ve Torney (2005) ile Gündoğdu'nun (2011) çalışmalarıyla çelişmektedir. Örneğin: Karatekin, Merey, Sönmez ve Kuş'un (2012) çalışmalarında kadın öğretmen adaylarının insan hakları eğitime ilişkin tutumlarının erkek öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Tibbitts ve Kirchslaeger (2010) ile Hess ve Torney'nin (2005) çalışmalarında ise kız çocuklarının insan hakları kavramlarına karşı tutumlarının erkek çocuklara göre daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada ayrıca öğretmen tutumlarında yaş aralığı değişkeni ile mesleği sevip sevmeme değişkenine göre herhangi bir anlamlı farkın bulunmadığı da görülmektedir. Buradaki sonuç; Çarıkçı ve Er'in (2010), öğretmen adaylarının insan hakları eğitime yönelik tutumları arasında yaşlarına göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuyla örtüşmektedir. Ayrıca, mesleğini severek seçen ve seçmeyen öğretmenlerin de tutum ortalamalarının yüksek çıktığı görülmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu ise; öğretmenlerin insan hakları eğitime yönelik tutumlarının, görev yapılan okul türüne göre anlamlı bir farklılık oluşturmasıdır. Tutum orta-

lamalarının liselerde çalışan öğretmenlerin lehine eğilim gösterdiği görülmektedir. Liselerde görev yapan öğretmenlerin insan hakları konularına karşı daha hassas davrandıkları ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen veriler göstermektedir ki, öğretmenlerin insan hakları eğitimine yönelik tutumları büyük ölçüde olumludur. Öğretmenlerin, *insan hakları alanının eğitimine yönelik tutumlar* alt boyutu ile *eğitim ortamında insan haklarında saygıyı sağlamaya* yönelik tutumlar alt boyutundaki maddelere verdikleri cevaplar ile tutumlarının olumlu yönde olduğu görülmektedir.

Öneriler

- Öğretmenler, okul ortamında öğrencilerin benimsediği ve kendilerine örnek aldığı kaçınılmaz modellerdir. Bu durumu bilen öğretmenler de insan haklarına riayet edip demokratik yaşayış biçimine sahip olarak öğrencilerine iyi örnek olmalıdırlar. Öğretmenler, insan haklarına yönelik tutumlarının olumlu olduğunu her fırsatta çevresine hissettirmeli ve bu tutumlarını da davranışa çevirip insan haklarına saygı göstererek öğrencilere de benimsetmelidirler.
- İnsanların tutumları duyuşsaldır. Bireylerin ilgi ve sevgisi tutumlarını da etkilemektedir. Bu nedenle yıl içerisinde hizmet içi eğitim seminerleri ve kurslar verilerek öğretmenlere insan hakları eğitimine yönelik bilişsel ve duyuşsal beceriler kazandırılması sağlanabilir. Bu çalışmanın bulguları özellikle ilkokullarda görev yapan öğretmenler için bu tür eğitimlerin düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- Araştırma ile Van'da görev yapan öğretmenlerin, insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak eğitimin diğer paydaşlarının (yönetici/ idareci, veli vb.) insan haklarına karşı tutumlarının da araştırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aras, H. (2000). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrencilere insan hakları ile ilgili tutumların kazandırılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başaran, T. (2007). İlköğretim okullarında vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının uygulanışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Bloom, B. S. (1995). İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme. (çeviri: Özçelik, D.A.). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Bulandere, V. (2014). Öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi kazanımlarını elde etme düzeyleri ve derse yönelik görüşleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çarıkcı, S., ve Er, K.O. (2010). Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 54-69.
- Çiftçi, A. (2006). *Vatandaşlık bilgisi, demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Gülmez, M. (1994). İnsan hakları ve demokrasi eğitimi: Uluslararası belgeler ve Türkiye. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu ve Amme İdaresi Enstitüsü. Yayın No: 256
- Gülmez, M. (2000). İnsan haklarının tarihsel gelişimi ve bugünkü ulaştığı nokta. Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları. Ankara: APK Yayınları.
- Gülmez, M.(2001). İnsan hakları ve demokrasi. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Gündoğdu, K. (2011). Türkiye'de öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *Eğitim ve Bilim*, 36(162). 182-195.
- Hess, R. D. ve Torney, J. V. (2005). *Development of Political Attitudes in Children*. Edison, NJ: AldineTransaction.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatekin, K.,Merey, Z., Sönmez, Ö. F., & Kuş, Z. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *Turkish Studies*, 7(4), 2193-2207.
- Kepenekçi, Y.K. (1999). *Türkiye'de genel ortaöğretim kurumlarında insan hakları eğitimi (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kepenekçi, Y. K. (1999). İnsan hakları eğitiminde okul ve sınıf havasının rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 5(3), 353-361.
- Kepenekçi, Y. K. (2008). Eğitimcilerin insan haklarına yönelik tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 32(1-2), 213-227
- Oğuşgil, A. (2008). İnsan hakları eğitiminde rol oynayan ana unsurlar. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 3 (12), 1-14.
- Tibbits, F. ve Kirchslaeger, G. (2010). Perspectives of Research on Human Rights Education. *Journal of Human Rights Education* 2(1), 8-29.
- Ünal, Ş. (1997). *Temel hak ve özgürlükler ve insan hakları hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınlar.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS HUMAN RIGHTS EDUCATION

Extended abstract

Introduction

Although there are different opinions and different practices on human rights, it is a responsibility to train all people in individual and social, national and international fields to ensure the applicability of these rights. Human rights education begins within the family and as soon as the school education starts, the notion of human rights develops in various ways. This notion of human rights, which is gained throughout the school years, is a very important factor for the society. Children spend most of their time in school and teachers at school become role models for them. They begin to behave just like their teachers in time. Therefore, the teachers that will educate our children have to be well-informed and democratic individuals. They also have to respect human rights concepts and education.

Although human rights encompassed people's rights and political rights in the past, today they also include social, cultural, and economic rights. In this development, works such as the Universal Declaration of Human Rights and the European Convention on Human Rights play an important role in the 20th century. Our country has been affected by these developments in the world and has signed the treaties to improve human rights and gave its citizens the opportunity to use these rights (Bulandere, 2014). The peace, security and security of people in the world depend on the protection and development of human rights. This situation is only possible through education (Gülmez, 1994).

Human rights education aims to raise citizens who use their rights in a conscious way, are sensitive to human rights issues, and can engage in human rights issues (Çarıkçı, 2010). Training on the rights and freedoms should be provided from a young age. Because if human rights education is given in those years, individuals' behavior and attitudes towards rights will be sustained (Karatekin, Meray, Sönmez, & Kuş, 2012). In childhood, individuals gain solidarity and respect for the thoughts of different individuals. Without respecting the rights of individuals, there could be no social life. Since right is an abstract concept, it can be difficult for students to comprehend human rights. For this reason, human rights education should be progressively continued until the end of adolescence through an emphasis on the universal aspect of human rights (UNESCO, 1987; Karaman-Kepenekçi, 1999).

Method

The aim of this study is to examine and identify the attitudes of teachers from different branches in the city of Van. The study group of this research includes 431 teachers who work in the central counties in the city of Van in 2015-2016 academic year. The research was conducted

through descriptive survey model. Human Rights Training Attitude Scale was used in this research for data collection. The scale was developed by Karaman-Kepenekçi in 1999. This data was analyzed by parametric tests and descriptive statistics (like frequency, percentage, arithmetic average, standart deviation).

Discussion and conclusion

As a result there is no meaningful difference in the attitudes of the teachers towards human rights education. This result coincides with the work of Karaman-Kepenekçi (1999). The fact that teachers have different branches does not change their attitudes. Another result of the study is that there is no significant difference between the attitudes of teachers towards human rights education according to the type of teaching. In the study of Çarıkçı and Eremin (2010), there is no significant difference between the trainees' attitudes towards human rights education according to the type of education they are studying. In the study, there was also no significant difference between teachers' attitudes towards human rights education and gender.

Recommendations

- Teachers are the inevitable models that students adopt and take as a model in the school environment. Teachers who are aware of this should be a good example to their students by respecting human rights and having a democratic way of living. Teachers should feel that their attitudes towards human rights are positive at every opportunity, and they should adopt these attitudes in their behaviors and respect human rights.
- People's attitudes are emotional. Individuals' interest and love affect their attitudes. Therefore, by providing in-service training, seminars, and courses during the year, teachers can be provided with cognitive and affective skills related to human rights education.
- It has been concluded that the attitudes of teachers working in Van towards human rights education are positive. However, it is thought that it would be useful to investigate the attitudes of other stakeholders (e.g. managers, supervisors, and parents) towards human rights.